

УДК 342.8(477):341.231.14

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.20>

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ: ПАНАЦЕЯ ВІД ВИБОРЧОГО АБСЕНТЕЇЗМУ ЧИ ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ?

Панкевич І.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права та гуманітарних наук
Національного університету водного господарства та природокористування
ORCID: 0000-0003-2826-9610*

Панкевич І.М. Електронне голосування: панацея від виборчого абсентеїзму чи інструмент гібридних технологій?

Вказується, інформаційно-технологічні рішення стали невід'ємною складовою сучасного побуту. Мова йде про численні сервіси, що суттєво підвищують якість життя – від цифрового придбання авіа- та залізничних квитків, онлайн-резервування номерів у готелях до застосування технологій штучного інтелекту в системі державного управління.

Пропонована робота присвячена аналізу наслідків застосування у різних видах виборів електронного голосування. Передусім йдеться про те, чи дозволить воно вирішити низку проблем, які на сьогодні мають місце у виборчому процесі, зокрема зменшити виборчий абсентеїзм, відповідно збільшивши рівень легітимізації влади. Після початку повномасштабного російського вторгнення мільйони українських воєнних біженців на сьогодні проживають за кордоном і не всі вони й не одразу повернуться на Батьківщину після завершення війни. Отже, їхня участь у виборчому процесі за допомогою електронного голосування могла б стати важливою ланкою, яка допоможе не втратити зв'язок з Україною.

За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що впровадження сучасних інформаційних технологій у виборчий процес, безсумнівно, розширить можливості голосування. Широке використання електронного голосування, на наш погляд, стане можливим лише після запровадження відповідних гарантій від несанкціонованого доступу до баз даних. На сьогодні ніхто в Україні чи будь-якій іншій державі не може гарантувати, що електронне голосування буде ефективно захищене від кібератак. У післявоєнній Україні застосування електронного голосування у виборчому процесі могло б загалом позитивно вплинути на збільшення легітимізації результатів виборів за рахунок збільшення кількості виборців, що беруть участь у виборчому процесі, передусім тих, що з різних причин на сьогодні перебувають за кордоном. Якщо цей метод голосування виявиться ефективним на практиці, перелік категорій виборців, які мають право голосувати може бути розширений. У той же час, необхідно посилити відповідальність учасників виборчого процесу за порушення виборчого законодавства, у тому числі й кримінальну.

Підсумовуючи, впровадження електронного голосування зумовлює створення низки законодавчих та організаційних заходів і процедур, які повинні унеможливити будь-який контроль за процесом голосування та забезпечити свободу волевиявлення громадянина на виборах.

Ключові слова: абсентеїзм, вибори, електронне голосування, виборчий процес, легітимізація влади.

Pankevych I.M. Electroning voting: a panacea for electoral absenteeism or a tool of hybrid technologies?

It is indicated that information and technological solutions have become an integral part of modern life. We are talking about numerous services that significantly improve the quality of life – from digital purchase of air and train tickets, online reservation of hotel rooms to the application of artificial intelligence technologies in the public administration system.

The proposed work is devoted to the analysis of the problem and consequences of the use of electronic voting in various types of elections. First of all, it is about whether it will allow solving a number of problems that currently occur in the electoral process, in particular, reducing electoral absenteeism, thereby increasing the level of legitimization of power. After the start of the full-scale Russian invasion, millions of Ukrainian war refugees are currently living abroad, and not all of them will immediately return to their homeland after the war ends. Therefore, their participation in the electoral

process through electronic voting could be an important link that will help them not to lose touch with Ukraine.

According to the results of the study, it was concluded that the introduction of modern information technologies into the electoral process will undoubtedly expand the possibilities of voting. In our opinion, widespread use of electronic voting will become possible only after the introduction of appropriate guarantees against unauthorized access to databases. Today, no one in Ukraine or any other country can guarantee that electronic voting will be effectively protected from cyberattacks. In post-war Ukraine, the use of electronic voting in the electoral process could have a generally positive effect on increasing the legitimization of election results by increasing the number of voters participating in the electoral process, primarily those who are currently abroad for various reasons. If this voting method proves effective in practice, the list of categories of voters who have the right to vote in this way may be expanded. At the same time, it is necessary to strengthen the responsibility of participants in the electoral process for violating electoral legislation, including criminal ones.

In summary, the introduction of electronic voting requires the creation of a number of legislative and organizational measures and procedures that should make any control over the voting process impossible and ensure the freedom of expression of citizens' will in elections.

Key words: absenteeism, elections, electronic voting, electoral process, legitimization of power.

Постановка проблеми. Використання інформаційних технологій міцно утвердилося у нашому повсякденному житті. Йдеться про багато речей, які значно покращують його комфорт, починаючи від купівлі квитків на літак чи потяг, бронювання готелів та закінчуючи використанням штучного інтелекту в урядуванні. Дещо раніше ми вже здійснювали порівняльно-правовий аналіз електронного врядування у державах Європейського Союзу та державах-кандидатах (на прикладі Польщі та України) [1], а також зосереджувалися на стані та перспективах розвитку електронного врядування в Україні [2]. Необхідно зазначити, що, на наш погляд, держави з поза меж Європейського Союзу іноді досягли на цьому шляху більше успіхів, ніж держави - члени ЄС. Прикладом може слугувати Албанія, що нещодавно стала першою країною у світі, де призначено віртуальну міністерку, якою керує штучний інтелект. Прем'єр-міністр цієї країни Еді Рама заявив, що Албанія стане країною, де державні тендери будуть на 100% некорупційними й де всі державні кошти, що проходять тендерну процедуру, будуть на 100% прозорими [3]. Ми також аналізували можливість використання у різних видах виборів в Україні, спираючись на світовий досвід, кореспонденційного голосування та голосування уповноваженою особою [4]. Щоправда тоді, ведучи мову про кореспонденційне голосування, акцентували на голосуванні з використанням пошти, зазначаючи, що на сьогодні «Укрпошта» не може забезпечити дотримання принципу таємності голосування. Однак час вносить свої вагомні корективи й на сьогодні Україна зіштовхнулася із значно більшими викликами, ніж це мало місце декілька років тому, коли, здавалось би, основною перешкодою для голосування на виборчих дільницях були запроваджені обмеження з приводу пандемії COVID-19. Після анексії у 2014 році росією українського Криму та «повзучої» гібридної війни на Донбасі йшлося про можливість забезпечення права участі у виборах (принаймні парламентських та президентських) для громадян України на цих тимчасово окупованих територіях. Після початку повномасштабного російського вторгнення мільйони українських воєнних біженців на сьогодні проживають за кордоном і не всі вони й не одразу повернуться на Батьківщину після завершення війни. Отже, їхня участь у виборчому процесі за допомогою електронного голосування могла б стати важливою ланкою, яка допоможе не втратити зв'язок з Україною.

Метою статті є аналіз досвіду впровадження електронного голосування у державах Європейського Союзу та країнах-кандидатах на членство в ЄС, а також можливості його використання в Україні.

У процесі дослідження нами використовувалися **методи** аналізу, контент-аналізу, синтезу та узагальнення. Джерельну базу дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, а також відповідні нормативно-правові акти.

Аналіз досліджень і публікацій. Як слушно свого часу зазначав Г. Кельзен, вільність виборів зводиться в основному до права голосування [5, с. 38]. У той же час, на погляд М. Банковича та Я. Ткачинського, довіра виборців, виявлена під час голосування, є єдиною легітимізацією для тих осіб, що здійснюють владні повноваження [6, с. 53]. Таким чином, видається, що впровадження електронного голосування, крім традиційної його форми, якою є «аналогове» голосування у виборчих дільницях, дозволить зменшити виборчий абсентеїзм, а внаслідок цього збільшити рівень легітимізації влади. Як наголошує С. Топалова, «сутність виборчого процесу полягає у забезпеченні практичної можливості кожного громадянина реалізувати свою владну суб'єктність шляхом безпосередньої участі у формуванні влади, а розвинуте виборче законодавство, що забезпечує

таке формування виключно на основі волевиявлення народу, є головним засобом реалізації основоположного громадянського права» [7, с. 218]. Протягом усього часу існування незалежної Української держави інститут виборів досліджує багато українських науковців. Що стосується саме електронного голосування, то, як зазначає О. Скороход, починаючи з 2000-х років, електронне голосування або e-voting привернуло значну увагу та здобуло популярність завдяки своєму потенціалу оптимізувати процес голосування, підвищити доступність для виборців і зменшити ймовірність людської помилки під час підрахунку голосів [7, с. 68]. Як слушно наголошує В. Ковальчук, «свобода виборів є наріжним каменем демократії. Вона знаходить своє вираження в основоположних принципах виборчого права», дотримання яких має вирішальне значення щодо того, чи є ці вибори демократичними, або ж недемократичними [9, с. 139].

Виклад основного матеріалу. Російсько-українська повномасштабна війна триває вже більше трьох з половиною років. Серед низки різного роду викликів, які на сьогодні постали перед Україною, є й дискусія щодо можливості та строків проведення парламентських, президентських та місцевих виборів в Україні. Тому, перш ніж розглядати проблему застосування електронного голосування, хочемо коротко зупинитися на питанні щодо можливості проведення виборів під час воєнного стану в Україні. Частина 3 статті 11 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» чітко встановлює, що «у разі закінчення терміну повноважень Президента України під час дії воєнного стану його повноваження продовжуються до вступу на посаду Президента України, обраного після скасування воєнного стану» [10]. Подібною є й ситуація з проведенням парламентських та місцевих виборів в Україні, тобто після закінчення війни Україна постане перед потребою проведення усіх видів виборів, передбачених чинним Виборчим кодексом України [11].

Після перемоги Володимира Зеленського на президентських виборах та перемоги пропрезидентської партії «Слуга народу» на позачергових парламентських виборах 2019 року в Україні було взято курс на запровадження цифровізації державних послуг, а в уряді з'явилася посада віце-прем'єр-міністра – міністра цифрової трансформації. Проте, як заявив віце-прем'єр-міністр – міністр цифрової трансформації України Михайло Федоров, електронне голосування через застосунок «Дія» наразі не розглядається. «Ми не працюємо над цим. Для цього необхідне рішення ЦВК, зміни в законодавстві – і всі про це дізнаються. Але зважаючи на кібервійну, це не є пріоритетом ані на цей рік, ані на наступний» [12]. На наш погляд, додатковим аргументом для відтермінування впровадження такої можливості є й те, що досягнення високого рівня цифрової грамотності серед більшості українських громадян ще далеко попереду. Крім того, Україна на сьогодні є технічно не готовою до проведення масштабного електронного голосування. Це підтвердило, хоча б, наприклад, голосування на пісенному конкурсі Євробачення у 2024 році, яке завершилося технічною проблемою в мобільному додатку «Дія» [13]. Іншим системним збоєм стали наслідки здійсненої російськими у грудні 2023 року хакерської атаки на сервери найбільшого оператора мобільного зв'язку в Україні, яким є «Київстар», внаслідок чого протягом майже трьох діб не працював мобільний зв'язок та інтернет, не надавалися банківські послуги [14]. Таким чином, ефективне впровадження електронного голосування вимагає повного технологічного покриття та належної інфраструктури по всій країні. В Україні цього ще немає, а російські бомбові та ракетні атаки регулярно пошкоджують критично важливу інфраструктуру.

Другим важливим питанням порядку денного щодо проведення виборів є значна недовіра громадян до онлайн-голосування. Існують обґрунтовані побоювання, що різниця в результатах голосування між тими, хто користується онлайн-системою, і тими, хто голосує на виборчих дільницях, може призвести до суперечок щодо результатів виборів. Як слушно зазначають О. Скрипнюк та О. Марцеляк, без суттєвого підвищення рівня суспільної довіри до виборів, влади в цілому не слід розглядати за доцільну новелу із впровадження масштабного (всезагального) електронного голосування в Україні [15, с. 256]. Звичайно ж, ми можемо навести приклади держав, де електронне голосування успішно застосовується у виборчому процесі. Зокрема, значний досвід електронного голосування на національних виборах має Естонія, яка запровадила його ще двадцять років тому – у 2005 році. Проте тут спостерігається чіткий еволюційний процес. Якщо двадцять років тому лише 9 287 виборців (2 %) проголосували онлайн, то на парламентських виборах навесні 2023 року в Естонії вперше в історії онлайн проголосували понад 50 % виборців, які взяли в них участь [16]. Для забезпечення безпеки голосування естонська влада користується інтернет-сервісами виключно державних провайдерів. Кожен виборець має цифровий підпис, а також була проведена широка телевізійна рекламна кампанія, що пропагує використання інтернету під час виборів. Однак слід пам'ятати, що кількість виборців в Естонії є набагато меншою, ніж в Україні і вона є найбільш цифровізованою європейською державою. Естонія впровадила електронне голосування лише після багатьох років використання онлайн-сервісів соціального страхування, податків та реєстрації майна. Період дистанційного онлайн-голосування становить один тиждень, тому виборці

можуть голосувати фактично протягом кількох днів. Підрахунок голосів складається з двох етапів: аналогового та електронного підрахунку результатів. Незважаючи на усі застосовувані «запобіжники» від виборчих фальсифікацій, останні парламентські вибори, що відбулися в Естонії 6 березня 2023 року, були затьмарені скандалом. Йдеться про те, що Консервативна народна партія Естонії (EKRE), яка програла ці вибори, звернулася до Держсуду з проханням визнати результати електронного голосування на виборах до Рійгікогу недійсними. Партія вважає процес визначення результатів виборів неправомірним, звертаючи увагу на те, що під час е-голосування виникла низка аномалій і технічних проблем, які ставлять під сумнів надійність інфраструктури, використовуваної під час електронного голосування. Партія також вважає проблемою те, що система електронного голосування не забезпечує дотримання загальних принципів виборів, а в законі про парламентські вибори відсутні правила електронного голосування та визначення результатів [17].

Серед держав – членів Європейського Союзу є також й ті, які набагато обережніше ставляться до впровадження тотальної цифровізації та, відповідно, запровадження електронного голосування. До їх числа належить, зокрема, Німеччина. Причина такого ставлення є дуже простою, та, на погляд німців, розумною – нехай темпи технологічного прогресу у країні будуть повільнішими, але персональні дані німецьких громадян будуть краще захищеними. Саме тому Німеччина на сьогодні відмовилася від електронного голосування. Подібна ситуація склалася й у Франції, яка свого часу запровадила механізм електронного голосування, але пізніше відмовилася від нього через посилення кібератак. Таким чином, можна стверджувати, що й всередині Європейського Союзу ідея запровадження електронного голосування, а як наслідок, залучення до виборчого процесу більшої кількості виборців, що дозволило б уникнути виборчого абсентеїзму та, зрештою, зменшити видатки на проведення виборів, також не завжди та не всюди зустрічається із розумінням навіть у так званих державах «старої» Європи як Німеччина та Франція.

Висновки. Щодо застосування у різних видах виборів електронного голосування вважаємо, що це ще є питанням майбутнього. Впровадження сучасних інформаційних технологій у виборчий процес, безсумнівно, розширить можливості голосування. Широке використання електронного голосування, на наш погляд, стане можливим лише після запровадження відповідних гарантій від несанкціонованого доступу до баз даних. На сьогодні ніхто в Україні чи будь-якій іншій державі не може гарантувати, що електронне голосування буде ефективно захищене від кібератак. Нещодавнім підтвердженням цього висновку стала масштабна атака кіберфахівців Головного управління розвідки Міністерства оборони України на ресурси російської ЦВК. Метою кібератаки стало перешкоджання електронному голосуванню на російських виборах, які окупаційна влада проводить у тому числі на тимчасово окупованих територіях України. Внаслідок атаки деякий час була паралізована робота цифрових сервісів, на яких проводилося онлайн-голосування і багато росіян не змогли проголосувати на виборах міських голів та губернаторів в регіонах рф [18].

У післявоєнній Україні застосування електронного голосування у виборчому процесі могло б загалом позитивно вплинути на збільшення легітимізації результатів виборів за рахунок збільшення кількості виборців, що беруть участь у виборчому процесі, передусім тих, що з різних причин на сьогодні перебувають за кордоном. Якщо цей метод голосування виявиться ефективним на практиці, перелік категорій виборців, які мають право голосувати може бути розширений. У той же час, необхідно посилити відповідальність учасників виборчого процесу за порушення виборчого законодавства, у тому числі й кримінальну.

Підсумовуючи, впровадження електронного голосування зумовлює створення низки законодавчих та організаційних заходів і процедур, які повинні унеможливити будь-який контроль за процесом голосування та забезпечити свободу волевиявлення громадянина на виборах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bulat E., Pankevych I. Electronic governance in EU member states and candidate countries (using the example of Poland and Ukraine): comparative legal analysis. *Kwartalnik Prawa Międzynarodowego*, 2023, Nr 4. P. 123–136.
2. Pankevych I., Bulat E. Prawne aspekty e-administracji w Ukrainie: stan i perspektywy rozwoju. *Dyskurs Prawniczy i Administracyjny*, 2024, Nr 3. P. 193–204.
3. Албанія стала першою країною у світі, де призначили ШІ-міністра. *Газета «Високий Замок»*, 12.09.2025 р.
4. Pankevych I., Głosowanie korespondencyjne i głosowanie przez pełnomocnika: doświadczenie światowe a realia ukraińskie. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego, Dwumiesięcznik*, 2020, Nr 2 (54). S. 187–202.
5. Кельзен Г. Про сутність і цінність демократії / Ганс Кельзен; пер. з нім. Олександр Мокровольський. *ВТНЛ-Класика*, Львів, 2013. 139 с.

6. Bankowicz M., Tkaczyński J. W. Oblicza współczesnego państwa /M. Bankowicz, J. W. Tkaczyński. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2003. 226 s.
7. Топалова С.О. Симуляція як головна характеристика виборчого процесу в сучасній Україні. *Вісник Нац. юрид. академії імені Ярослава Мудрого*, № 2(12), 2012. С. 218–226.
8. Скороход О.П. Практика впровадження електронного голосування (e-voting) в європейських країнах. *Публічна політика і державне управління в умовах війни: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квітня 2024 р.)* [Електронне видання]; уклад. Н. Прямухіна, О. Чальцева, І. Мацишина, М. Дубель. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024. 255 с.
9. Ковальчук В.Б. До легітимації державної влади через демократичні вибори: досвід вітчизняного конституціоналізму. *Держава і право*, 2010, № 47. С. 138–143.
10. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст.250.
11. Виборчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48.
12. Цифровізація залишається важливим напрямком, але вибори наразі не є пріоритетом. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/viboriv-cherez-diju-ne-bude-tse-ne-na-porjadku-dennomu-fedorov.html> (дата звернення: 10.09.2025).
13. У застосунку «Дія» стався збій через голосування в нацвиборі на Євробачення-2024. URL: <https://forbes.ua/news/u-zastosunku-diya-stavsya-zbiy-cherez-golosuvannya-v-natsvidbori-na-evrobachennya-2024-03022024-18976> (дата звернення: 10.09.2025).
14. СБУ ідентифікувала хакерів російського ГРУ, які атакували "Київстар": матеріали справи передадуть в Гаагу. URL: <https://suspilne.media/720596-sbu-identifikuvala-hakeriv-rosijskogo-gru-aki-atakuvali-kiivstar-peredast-materiali-spravi-v-gaagu/> (дата звернення: 10.09.2025).
15. Скрипнюк О.В., Марцеляк О.В. Сучасні проблеми виборчого процесу в Україні: кореляція з міжнародними стандартами та виклики повоєнного часу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Випуск № 04, 2025, частина 1. С. 249–258.
16. Вибори в Естонії: вперше в історії понад 50% виборців голосували онлайн. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/6/7157420/> (дата звернення: 10.09.2025).
17. В Естонії консерватори вимагають у суді анулювати результати е-голосування. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/9/7157656/> (дата звернення: 10.09.2025).
18. Кіберпомста від ГУР в дії: ресурси російської ЦБК паралізувала масштабна атака. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-obshchestvo/kiberpomsta-vid-gur-v-dii-resursi-rosijskoi-tsvk-paralizuvala-masshtabna-ataka.html> (дата звернення: 15.09.2025).